

17 stycznia 2008 roku w Warszawie, odbyła się XII edycja konferencji z cyklu DIGITALIZACJA ZASOBÓW INFORMACYJNYCH pt. „**PRAKTYCZNE DOŚWIADCZENIA W ZARZĄDZANIU DOSTĘPEM DO BIBLIOTEK CYFROWYCH.**” Obrady poprowadził dr Henryk Hollender - dyrektor Biblioteki Politechniki Lubelskiej

Wykład inauguracyjny dotyczył „**Wkładu Bibliotek Narodowych w cyfrowe udostępnianie dorobku kulturalnego Europy**” - dr Tomasz Makowski - dyrektor Biblioteki Narodowej

Technologia cyfrowa i rozpowszechnienie Internetu postawiła biblioteki wobec nowych wyzwań. Zatarły się granice w podziale na archiwa, biblioteki i muzea. Komisja Europejska w zaleceniu z dnia 24 sierpnia 2006 r. w sprawie digitalizacji i udostępnienia w Internecie dorobku kulturowego oraz w sprawie ochrony zasobów cyfrowych (2006/585/WE) stwierdza, że „wspólny wielojęzyczny punkt dostępu umożliwiłby wyszukiwanie w Internecie rozproszonego – to znaczy znajdującego się w różnych miejscach i należącego do różnych podmiotów – dziedzictwa kulturowego Europy zapisanego w formie cyfrowej. Taki punkt dostępu zwiększyłby jego dostrzegalność i podkreśliłby jego wspólne cechy.” Cyfrowe Biblioteki Europejskie pozwolą na zebranie rozproszonego w ciągu dziejów dziedzictwa kulturowego wielokulturowego, wielowyznaniowego, wielonarodowego i wielojęzycznego społeczeństwa polskiego. Biblioteki Narodowe stosują różne strategie digitalizacyjne. W Norwegii planuje się digitalizację całego zasobu. Obecnie zdigitalizowano tam ponad 700 000 pozycji. W ciągu najbliższych 20 lat biblioteka planuje zeskanowanie ok. pół miliona książek, ok. 2 milionów druków, 4,7 miliona jednostek czasopism. Norwegia jest jedynym krajem w Europie, który posiada stabilny, wielomilionowy fundusz na cele digitalizacyjne. Do najważniejszych problemów stojących przed bibliotekami narodowymi w Europie zalicza się jasne ustalenie priorytetów digitalizacyjnych. Wyzwaniem jest długotrwałe przechowywanie zasobów cyfrowych, którego koszty nie są jednorazowe, jak w procesie skanowania, ale ponoszone są każdego roku.

Następnie, *Jakub Szprot* oraz *Marek Niezgódka* z *ICM - Uniwersytet Warszawski* wykladał na temat „**Polskiego internetowego archiwum artykułów naukowych (ogólnopolskie repozytorium tekstów naukowych) – jako element składowy Biblioteki Wirtualnej Nauki.**”

Licencjonowane zasoby w BWN 200/2008 składają się z baz abstraktowych, chemicznych oraz kolekcji pełnotekstowych. W 2006 roku Biblioteka odnotowała 2,9 mln pobrań wirtualnych zasobów. Przed nami projekt DIR (Domena Internetowych Repozytoriów Wiedzy) na skalę narodową. Konieczna jest współpraca na płaszczyźnie ogólnopolskiej, aby dojść do celu, jakim jest powszechny dostęp do materiałów naukowych. Dystrybucję naukową traktuje się jako rozwiązanie problemów z obiegiem wiedzy w Polsce. DIR zakłada wypracowanie standardów przygotowania i udostępniania tekstów w postaci elektronicznej jak i stworzenie prestiżowego portalu publikującego teksty naukowe w postaci elektronicznej. Jest czymś więcej niż zmianę formatu tekstu. Rozwój systemu i jego platformy informatycznej jest realizowany w trybie prowadzącym do transformacji modelu komunikowania naukowego. Projekt zakłada jednolitą platformę (JADDA), która jest jednolitym systemem przetwarzania, przechowywania oraz udostępniania danych bibliograficznych. Polski projekt ma swój kontekst w europejskim projekcie DRIVE oraz w projektach gridowych. Czasopisma w wersji elektronicznej powodują wzrost liczby: czytelników, cytowań, rozpoznawalności tytułu, oddziaływania oraz obniżenie kosztów dotarcia do czytelnika.

Tuż przed pierwszą przerwą miejsce miała prezentacja firmowa IBM Polska pt. „**Technologiczne aspekty archiwizacji cyfrowej**” przygotowana przez *Krzysztofa Komorowskiego*.

Do niedawna, mieliśmy do czynienia z trzema aspektami przechowywania danych, które wiązały się z problemami. Nośniki, takie jak taśmy, dyski mają skończony czas życia. Zmiany jakie zachodzą w technologii zmuszają do migracji do nowych formatów i/lub emulacji starych aplikacji. Problem powstaje także w obszarze integralności, wierności i autentyczności oryginalnej informacji. IBM stara się wyjść naprzeciw tym problemom. Odpowiednim modelem, w pełni funkcjonalnym jest OAIS i

jego implementacje (np. DIAS). CASPAR Project został stworzony w odpowiedzi na zapotrzebowanie przechowywania informacji i wiedzy, a nie tylko bitów. Przechowywanie traktowane jest tu jako proces. Następuje transformacja treści jak i możliwość wzbogacenia jej w celu zapewnienia czytelności i możliwości ponownego wykorzystania. Obecne implementacje OAIS zajmują się bardziej formatami niż interpretacją. CASPER ma opracować implementację wzbogaconą o interpretację treści.

Case study pt. „**Standardy tworzenia i zarządzania zasobami cyfrowymi – na podstawie doświadczeń Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej**” zaprezentowała *Bożena Bednarek-Michalska z Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*

Dobra biblioteka cyfrowa wymaga zapewnienia interoperacyjności, stabilności, możliwości powtórnego użycia i weryfikacji zasobów, zabezpieczenia ich oraz zgodności z prawem autorskim. Biblioteki cyfrowe stają się niezbędnym elementem struktur instytucji kultury i nauki oraz stałym serwisem usługowym. Planowanie i projektowanie składa się z kilku zasad. Po pierwsze dobra biblioteka cyfrowa musi mieć projekt i plan działania od samego początku jej tworzenia. Po drugie, dobry projekt potrzebuje fachowców i ekspertów. Następnie wymagana jest dobra inicjatywa na rzecz budowania BC, która powinna korzystać z dobrych praktyk z zakresu zarządzania projektem. Po czwarte dobry projekt posiada plan oceny. Szeroko rozpowszechnia się informację o pracach projektowych i jego realizacji oraz dotyczy całego cyklu życia kolekcji cyfrowej i związanych z nią usług. Dobry zasób cyfrowy jest tworzony na podstawie jasno określonej polityki rozwoju zasobu, uzgodnionej i udokumentowanej przed rozpoczęciem digitalizacji. Zasoby powinny być opisane w sposób pozwalający użytkownikowi uzyskać charakterystyki zasobów, w tym ich zakres, ograniczenia dostępu, własność i inne informacje istotne dla określenia autentyczności, integralności i interpretacji zasobów. Nad dobrą kolekcją trzeba stale sprawować pieczę, dobrze nią zarządzać w trakcie całego cyklu życia i dbać o jej zabezpieczenie. W Kujawsko Pomorskiej Bibliotece Cyfrowej udało się zrealizować bardzo wiele zasad.

Następnie, *Danuta Szewczyk –Kłos z Biblioteki Głównej Uniwersytetu Opolskiego* przeprowadziła wykład wraz z dyskusją na temat „**Zarządzania dostępem do książek elektronicznych w praktyce polskich bibliotek.**”

Zagraniczne i polskie czasopisma elektroniczne, bazy danych bibliograficzne na stałe weszły do zasobów polskich bibliotek naukowych. Zagraniczne książki elektroniczne (e-booki) to nowa jakość w ofercie polskich bibliotek akademickich. Od czasu ich powstania toczy się dyskusja, kiedy i czy zastąpią książki tradycyjne. Polskie wydawnictwa PWN i WNT również podjęły inicjatywę budowania platformy książek elektronicznych w postaci internetowej czytelnicy on-line. Obecnie wersje elektroniczne książek są równolegle publikowane z wersją tradycyjną. Obok książek elektronicznych powstają digitalizowane przez profesjonalne firmy lub zespoły bibliotekarzy zbiory dokumentów archiwalnych umieszczane w bibliotekach cyfrowych. Biblioteki, chcąc dostosować się do nowych standardów w komunikacji piśmienniczej, muszą wprowadzać do swojej oferty nowe media, w tym wypadku książki zapisane w postaci cyfrowej, jako nowy element wzbogacający zasoby biblioteczne. Doświadczenia bibliotek, które organizują dostęp do książek elektronicznych, wskazują na potrzebę wprowadzania zmian organizacyjnych w strukturach bibliotek, ujednoczenia systemu informowania o zasobach, zorganizowania konsorcjów i dofinansowania tak, jak to miało miejsce przy zakupie dostępu do czasopism elektronicznych, a przede wszystkim przekonania środowisk uczelnianych o atrakcyjności i przydatności nowego medium w pracy naukowo-badawczej i dydaktycznej.

Grażyna Kopeć - dyrektor Archiwum Polskiego Radia przedstawiła w case study „**Doświadczenia Polskiego Radia w zarządzaniu archiwalnym zasobem dźwiękowym - wnioski, które mogą mieć walor uniwersalny.**”

Polskie Radio S.A. gromadzi od przeszło pół wieku nagrania z produkcji własnej, rejestracji ważnych wydarzeń politycznych, społecznych czy kulturalnych, wymiany programowej, zakupów, będąc

jednocześnie właścicielem lub administratorem zbioru o charakterze dobra narodowego. Powierzone do przechowania świadectwa historii i kultury to przede wszystkim świadectwo dziejów, które w możliwie jak najlepszej formie należy przekazać następnym pokoleniom. To, co ważne powinno więc przetrwać i być dostępne w przyszłości mierzonej co najmniej dziesięcioleciaми. Konsekwencją wykorzystania korzyści, jakie przynoszą z sobą systemy cyfrowej pamięci w rozgłośni radiowej, będzie zdolność poradzenia sobie z wyzwaniem nadchodzącego kierunku rozwoju w mediach. Nadawanie coraz bardziej będzie uzależnione od stałego i natychmiastowego dostępu do archiwalnego materiału dźwiękowego, a w przyszłości audiowizualnego. Gdy cyfrowa pamięć masowa zostanie wypełniona wystarczającą ilością plików, wraz z towarzyszącymi danymi uzupełniającymi i zostanie zaadoptowana do działania w środowisku naszej radiofonii, zapewni użytkownikom nowe korzyści: wybrane tytuły będą dostępne do przesłuchania natychmiast. Dzięki temu dziennikarz może tworzyć program we własnej redakcji, bez potrzeby udawania się do archiwum dźwiękowego z prośbą o wypożyczenie taśmy czy płyty.

Trzecią sesję zapoczątkował wykład dotyczący **„Aspektów prawnych dostępu do bibliotek cyfrowych. Zasady dostępu do licencjonowanych źródeł elektronicznych (licencje na dostęp do baz danych i czasopism elektronicznych)”** - *dr Sybilla Stanisławska – Kloc z Instytutu Prawa Własności Intelektualnej Uniwersytetu Jagiellońskiego.*

Podstawę korzystania z dóbr niematerialnych chronionych prawami wyłącznymi stanowi: umowa przenosząca autorskie prawa majątkowe lub umowa licencyjna (zezwalająca na korzystanie z autorskich praw majątkowych), ustawa (tzw. licencja ustawowa – np. art. 28 pr. aut.), co do zasady, przedmiotem umów nie są uprawnienia twórców o charakterze osobistym - por. art. 16 pr. aut.). Mamy dwa rodzaje umów dotyczących przedmiotów praw własności intelektualnej, są to umowy przenoszące prawa i umowy licencyjne (upoważniające do korzystania z utworu). Szczegółowe uregulowania dotyczące prawa autorskiego znajdują się w art. 41 - 68 pr. aut.

Kolejnym tematem był **„Dorobek naukowy (prace doktorskie i habilitacyjne) w uczelnianym repozytorium cyfrowym – stan prawny a praktyka”** - *Marek Górski, Dorota Buzdygan z Biblioteki Politechniki Krakowskiej*

Ogólnym celem Biblioteki Cyfrowej Politechniki Krakowskiej jest rozszerzenie dostępu do kolekcji naukowej biblioteki technicznej (BPK), głównie w zakresie bieżących badań naukowych realizowanych na uczelni, a także do literatury dydaktycznej, zalecanej przez wykładowców PK. Zdecydowano, że system Biblioteki Cyfrowej PK będzie usługą zintegrowaną z portalem biblioteki, jak i w pełni oparty na technologii PHP i serwerze Apache pracującym pod systemem operacyjnym Linux. Założono, że użytkownik będzie mógł przeglądać zawartość kolekcji, uzyskując dostęp do metadanych opisujących zasoby oraz do treści zasobów, w dwóch formatach: html i pdf. Założono również budowę wyszukiwarki do zasobów, która umożliwi konstruowanie złożonych zapytań operujących na wartościach pól metadanych. Baza składa się z trzech grup: danych administracyjnych, strukturalnych i opisujących.

Na końcu odbyła się dyskusja wraz z wykładem *dr Henryka Hollender - dyrektora Biblioteki Politechniki Lubelskiej* pt. **„Strategia rozwoju bibliotek cyfrowych, z uwzględnieniem zasad współpracy przy ich tworzeniu.”**

Jeśli nie chcemy digitalizować „na oślep”, to musimy zastanowić się nad strategią. Dobra biblioteka cyfrowa powinna stanowić wyrazistą odrębność wśród zasobów Internetu. Aby poprawnie funkcjonowała, konieczne jest stałe zarządzanie jak i dbanie o użytkowników, którym trzeba dać pewność, że opublikowane dokumenty elektroniczne odzwierciedlają pełne teksty i mogą być przeszukiwane według dowolnych ciągów znaków z tych tekstów. Informacje o dokumencie elektronicznym powinny być oddzielone od informacji o źródle, a mechanizm nawigacji po tekście winien być przejrzysty. Poprawne linkowanie to takie, które jest od zapisu w katalogu do zapisu w

bibliotece cyfrowej i odwrotnie. Trzeba pamiętać, że biblioteka cyfrowa umożliwia czytającemu tekst dokonanie dodatkowych czynności, niedostępnych lub trudno dostępnych przy lekturze oryginału, rekompensujących nieuniknioną, niższą niż w oryginale rozdzielczość, zwłaszcza powiększanie fragmentów obrazu, a także wykonywanie notatek.

Opracowanie: Dział Public Relations CPI